

Шјú ‘Шјǎо‘шјú (徐晓旭)

УДК:94(381)

Нормален Универзитет на централна Кина

Вухан, Кина

ХЕЛЕНСКИОТ ИДЕНТИТЕТ ВО КОНТЕКСТ НА МАКЕДОНСКИОТ ИМПЕРИЈАЛИЗАМ

Abstract: In the age of Philip II and Alexander the Great, the construction of Greek identity was complicated. Macedonian imperialism constituted an important factor in the circumstances where Greek identity was constructed. It largely reduced the Greeks to the anti-Macedonians and the pro-Macedonians. Anti-Macedonian Greeks denied the self-claimed Greek identity of the Macedonian royal family, while pro-Macedonian Greeks defended it. The Macedonian royal family, identifying themselves Greeks and Macedonians, possessed a dual ethnicity. Both the Greeks and the Macedonians thought that they were different ethnic groups. Only anti-Macedonians definitely referred to the Macedonians as barbarians. In practice both the Greeks and the Macedonians would rather employ the Greek - Macedonian - barbarian trichotomy. Greek identity and Macedonian identity could be combined against the barbarians, and the former identity was often emphasized. But Macedonian identity had a more substantial significance whether for the Macedonian population or for the Macedonian royal family. Their dual ethnicity facilitated the Macedonian kings both to express Macedonian identity against the Greeks and to curb the Macedonians by means of Greek identity. In the Macedonian imperialistic circumstances, Greek identity displayed flexibility, mutability, and permeability. Its construction was manipulated by diverse discourses on behalf of different parties.

Во IV век пр.н.е. македонскиот крал Филип II ја проширил својата доминација врз Балканскиот Полуостров и Хелата, отпочнувајќи ја така епохата на македонскиот империјализам¹. Во таквиот историски момент истиот тој Филип од два различни типа на Атињани е подведен под две различни народносни категории. Така, превасходниот ретор Исократ го велича Филипа како потомок на возвишен хеленски род, додека

¹ Под „империја“ и отука изведената политика „империјализам“ ја подразбираме појавата кога една држава со употреба на сила ја проширува својата власт или контрола врз други држави и народи. Конкретниот тип на спроведување на империјалната доминација, како и политичкиот систем во самата империјалистичка држава се ирелевантни. P. D. A. Garnsey & C. R. Whittaker, eds., *Imperialism in the Ancient World*, Cambridge, 1975, стр. 1; 威廉·弗格森著, 晏绍祥译: 《希腊帝国主义》, 上海三联书店 2005, стр. 1-2.

од друга страна истакнатиот државник Демостен него го омаловажува како „барбарин“, при што изразот „барбарин“ уште од древни времиња се користи од страна на Хелените како унизителен назив за сите инородци. Со оглед на ова, може да прашаеме – Филип, а и неговите поданици Македонци биле или не биле Хелени? Исто како и во минатото, така и ден денска се полемизира околу ова прашање. Оваа полемика опфаќа цел еден комплекс на поврзани прашања околу хеленскиот етнички идентитет, македонскиот етнички идентитет, како и тоа дали Македонците имале хеленски идентитет или не. Многумина истражувачи веќе имаат спроведено повеќестрани студии во врска со наведените прашања, меѓутоа ние тука имаме намера да обработиме еден досега занемаруван аспект на оваа проблематика, а тоа е, имено, конструирањето на хеленскиот идентитет во контекст на македонскиот империјализам. Речиси сите спомнати истражувања се сосредоточени врз периодот на освојувања на Филип II (359–336 пр.н.е) и Александар Велики (336–323 пр.н.е). Од наша страна, ние се надеваме дека приложенава студија ќе помогне да се одговори на горливото прашање: „Дали Македонците биле Хелени или не?“ Едновремено се надеваме и дека ќе успееме да придонесеме поимите „етнос“ и „етнички идентитет“ да се согледаат од едно истражувачко гледиште поинакво од традиционалниот теоретски дискурс.²

² „Етнички идентитет“ и „етничка припадност“ се термини кои се произлезени од западните јазици. Во кинескиот академски речник нивното восприемање не е еднозначно. „Идентитет“ обично се преведува како „认同“ (жѐн‘тóng), „身份认同“ (шѐнфѐн жѐн‘тóng), „身份“ (шѐнфѐн) или „特性“ (‘тè‘шyнг). Притоа, мора да признаеме дека ниту едно преводно решение нема во целост да соодветсува на изворното значење, туку секогаш ќе потенцира одредена конотација. Едноставно кажано, „идентитет“ е она што го даваме како одговор на прашањето – „кој сум јас?“. Така, „етнички идентитет“ би можел да се преведе со „民族认同“ (мíньцú жѐн‘тóng), „族群认同“ (цú‘чúнь жѐн‘тóng), „族群身份“ (цú‘чúнь шѐнфѐн) итн. „Етницитет“, пак, се пренесува со „族群性“ (цú‘чúньшyнг) или „族性“ (цú‘шyнг). Придаваката „етнички“ доаѓа од старогрчкото „ἔθνος“. Древните Хелени со овој термин првично ги означувале различните внатрешни групации, како: Јонците, Дорците, Аркадијците итн, кои претставувале „ἔθνη“ (множина од „ἔθνος“). Од своја страна, и овие групации биле сочинети од уште помали групи, кои исто се нарекувале „ἔθνη“. Така, Аркадијците во својот состав ги вклучувале и Азанијците и Парасијците како „ἔθνη“. Традиционално, кога се однесува на севкупниот хеленски народ, изразот „ἔθνος“ го преведуваме со „民族“ („мíньцú“ – нација, народ), додека кога се однесува на некоја од наведените помали групации го пренесуваме со „部落“ („пǔлуо“ – племе). Ваквото решение е плод на една градирана таксономија, која не

Преглед и избор на методолошкиот пристап

Традиционалниот метод спроведуван од повеќето истражувачи на ова поле се состои во првично иследување на јазикот на Македонците, нивната религија, култура итн, односно, таканаречените „објективни“ карактеристики, па врз основа на тоа последователно се обидуваат да го разрешат прашањето дали Македонците биле Хелени или не.³ Ваквиот пристап се темели врз она што може да се нарече „есенцијалистички“ или „примодијалистички“ истражувачки метод. Есенцијалистите ја сметаат етничката припадност за природна, вродена и фиксна категорија, суштина за којашто тие веруваат дека присуствува во крвната поврзаност на етносот, неговиот јазик, религија, обичаи, култура, то ест, во цел еден комплекс на „објективни“ карактеристики коишто го диференцираат и опередуваат етничкиот идентитет.

Меѓутоа, во последниве години ваквиот метод е подложен на преиспитување и остро спротиставување. Така, во сегашниот момент, кога станува збор за истражувања на прашањата сврзани со етничката припадност и идентитет, сè повеќе преовладуваат методолошки пристапи кои можеме да ги наречеме „инструментализам“ или „циркумстенцијализам“. Според овие методологии, објективните карактеристики не можат да бидат клучни при дефинирањето на одреден етнос; напротив, етничката припадност и идентитет секогаш бидуваат конструирани во конкретна општествена средина под влијание на определен дискурс, додека објективните карактеристики единствено се во состојба да ги конституираат надворешните симболи, коишто во процесот на конструирање на етничкиот

може исцело да ја пренесе смислата и реалноста на старогрчкото „ἔθνος“. Од друга страна, современиот теоретски пристап ни дава елегантна разрешница на овој проблем. Имено, и севкупниот хеленски народ, и регионалните групации, на пример, Аркадјаните, а исто и уште помалите заедници, како што се Азанијците бидуваат опишани со поимот „етничка група“. На тој начин попрецизно е пренесено значењето на старогрчкото „ἔθνος“. За да направиме разлика од традиционално ползуваното „народ“, „民族“ (мјнцú), во овој труд ќе го употребуваме новосоздадениот израз „族群“ (цú‘чјún), којшто сè повеќе влегува во употреба за означување на поимот „етничка група“. Постојнава студија за различување помеѓу контекстот на „етнички идентитет“ и оној на „етничка припадност“ ќе ги користи изразите „族群认同“ (цú‘чјún жѐн‘тóng) и „族群身份“ (цú‘чјún шѐнфѐн), коишто во суштина се еквивалентни. Така, изразите „希腊族群认同“ (‘Шйла цú‘чјún жѐн‘тóng; хеленски етнички идентитет) и „希腊族群身份“ (‘Шйла цú‘чјún шѐнфѐн; хеленска етничка припадност) кореспондираат со прашањето – „кој е Хелен?“.

³ Сакелариу дава еден одличен преглед на оваа дебата. M. B. Sakellariou, ‘The zenith of the Archaic period’, G. Phylactopoulos, ed., *History of the Hellenic World: the Archaic Period*, 1975, 250-252 стр.

идентитет бидуваат манипулирани. Следствено, етничкиот идентитет воопшто не е неменлива категорија, туку тој е подложен на менливоста на историските услови, секогаш наоѓајќи се во одредена конкретна ситуација, при којашто е конструиран.⁴

Во изминативе неколку години се појавија повеќе истакнати истражувачи, кои ги анализираат прашањата сврзани со хеленскиот етнички идентитет од циркумстенцијалистичка гледна точка.⁵ Тука заслужува да спомнеме една студија на Хал, кадешто тој го позиционира македонскиот етнички идентитет во однос на еволуцијата на условите под коишто е конструиран хеленскиот идентитет.⁶ Тој смета дека во антиката хеленскиот идентитет претставувал „агрегативно“ конструиран етнички идентитет, кој потоа имагинарно го креира сопственото педигре преку следење на своето крвно потекло до епонимниот предок Хелен (Ἑλλην). Така, некаде кон крајот на VI-от век п.н.е. во „Каталогот на Жените“ (Γυναικῶν Κατάλογος) од псевдо-Хесиод дадена е еден вид систематизација на многубројните локални родословни традиции. Меѓу нив, спомнати се: Девкалионовиот син Хелен, чиешто синови се Дор (Δῶρος), Ксут (Ξοῦθος) и Ајол (Αἴολος); додека, пак, синови на Ксут се: Ијон (Ἴων) и Ахај (Αχαιός).⁷ Дор, Ајол, Ијон и Ахај од своја страна се епонимни родоначалници на неколку поголеми хеленски групации: Дорци (Δωριεῖς), Ајолци (Αἰολεῖς), Јонци (Ἴωνες) и Ахајци (Αχαιοί). Во „Каталогот на Жените“ исто така е забележано дека Магнес (Μάγνης) и Ма-

⁴ J. M. Hall, *Ethnic Identity in Greek Antiquity*, Cambridge, 1997, 17–33 стр; I. Malkin, *The Returns of Odysseus: Colonization and Ethnicity*, London, 1998, pp. 55–61.

⁵ I. Malkin ed, *Ancient Perceptions of Greek Ethnicity*, London, 2001; J. M. Hall, *Hellenicity: Between Ethnicity and Culture*, Чикаго, 2002; K. Lomas, *Greek Identity in the Western Mediterranean: Papers in Honour of Brian Shefton*, Бостон, 2004; I. Malkin, ‘Networks and the emergence of Greek identity’; I. Malkin, ed., *Mediterranean Paradigms and Classical Antiquity*, New York, 2005.

⁶ J. M. Hall, ‘Contested Ethnicities: Perceptions of Macedonia within Evolving Definition of Greek Identity’ I. Malkin ed, *Ancient Perceptions of Greek Ethnicity*, London 2001; pp. 159–186.

⁷ Во овој текст, доколку не е изричито споменато поинаку, античките извори од старогрчки или латински се цитирани според „Loeb Classical Library“. Притоа, ползувана е меѓународно прифатената пагинација, нумерирање и аотација. Псевдо-Хесиод: 9, 10(a). 6–7, 20–24, (R. Merkelbach, M. L. West (eds), *Fragmenta Hesiodica*), Оксфорд, 1967, J. M. Hall, ‘Contested Ethnicities: Perceptions of Macedonia within Evolving Definition of Greek Identity’ I. Malkin ed, *Ancient Perceptions of Greek Ethnicity*, London, 2001, p. 49. (*The Loeb Classical Library*, London, 1912), том 4.

кедон (Μακεδόν) се синови на Девкалионовата ќерка Тија.⁸ Овие двајца се епонимни предци на Магнетите (Μάγνητες) и Македонците (Μακεδόνες). Со оглед на ова, Хал го изведува заклучокот дека, иако Тија е сестра на Хелен, Македон, сепак, не може да се смета за директен потомок на Хелен, а тоа значи дека Македонците се надвор од родословното стебло на Хелените.

Според гледиштето на Хал, V век пр.н.е. е период кога хеленскиот идентитет претрпува длабоки промени и од појавен и од содржински аспект: од појавен аспект, тој се преобразува од „групациски“ во „сопоставувачки“ идентитет; а од содржински аспект се трансформира од „етнички“ во „културен“ идентитет, то ест, Хелените, кои од почеток критериумите за себеопределување како етничка група ги гледале во истоветноста на јазикот, религијата и културата, на крај, особено во хеленистичката епоха, културниот критериум го зеле како преовладувачки при самоидентификацијата. Притоа, се разбира, дека преобразбата на појавната и содржинска страна на идентитетот не се одвивала со поеднакво темпо.

Почнувајќи од Александар I, македонскиот кралски дом го изнесува тврдењето за сопственото потекло од Аргос на Пелопонес, следејќи го својот родослов од потомокот на големиот хеленски херој Херакле – Темен (Τήμενος), сè со цел тоа да им служи како доказ дека се Хелени.⁹

Меѓутоа, според Хал самиот тој факт не претставува доволен доказ за нивното тврдење, со оглед на тоа што постојат и некои не-Хелени кои го земаат Херакле за свој предок. Следствено, тој наведува еден родословен мит, кој е во врска со тврдењето на македонскиот кралски дом за нивното хеленско потекло. Овој мит во средината на VII век пр.н.е. бил распространет во областа на Спарта, и во него се говори како синот на Херакле – Хилос бил посвоен од Доровиот син Ајгимиј.¹⁰ Хилос од своја страна е прадедо на Темен, додека Дор е син на Хелен. Според објаснувањето на Хал, врз основа на овој мит за посвоител и посинок, македонскиот кралски дом бил во состојба да го бара своето педигре во епонимниот предок на Хелените – Хелен, потврдувајќи си ја со тоа хеленската припадност. Понатаму, кон крајот на V век пр.н.е. една

⁸ Псевдо-Хесиод: 3.

⁹ Herodotus, *Historiae*, 5. 22. 2, 8. 137 - 139, C. Hude recognovit, *Herodoti Historiae*) том 2, Оксфорд, 1986.

¹⁰ Ephoros: Фрагмент -70, F. Jacoby ed., *Die Fragmente der Griechischen Historiker*, Лајден, 1923—1958, дел 15, цитирано според: J. M. Hall, ‘Contested Ethnicities: Perceptions of Macedonia within Evolving Definition of Greek Identity’, стр. 168; Strabon, *Geographika*, 9. 4. 10.

нова родословна традиција тврди дека епонимниот предок на Македонците – Македон е син на Ајол.¹¹ Ова, пак, би значело дека самите Македонци се вбројуваат во хеленското родословно стебло. Но тука Хал истакнува дека ваквата идентификација на Македонците со Ајолците настанала со цел да се направи разлика на групно рамниште меѓу нив и македонскиот кралскиот дом, кои се идентификувале себеси како потомци на Херакле.

Следејќи ја теоријата на Хал, спомнатата постапка на присвојување хеленска припадност од страна на македонскиот кралски дом и нивните поданици врз повикување на родословни критериуми претставува традиционално наследство на древната епоха. Меѓутоа, почнувајќи од V-от век п.н.е., доаѓаат до израз културните елементи како одредници за дефинирање на хеленскиот идентитет, па така, врз основа на новите културни мерила Македонците се помалку или повеќе јасно посочени како „барбари“.¹² Кон средината на IV-от век п.н.е. во контекст на тогашните политички полемики едновремено присутна е како трансформација на критериумите за одредување на хеленскиот идентитет, така и историско влијание од постарото разбирање на хеленскиот идентитет. На пример, конзервативниот Исократ се потпира врз постарите етничко-родословни критериуми при инсистирање на хеленскиот идентитет на Филип II, додека Филиповиот противник Демостен се повикува на поновите културни критериуми за да се спротивстави на тоа.

Врз основа на горенаведеното може да заклучиме дека циркумстанцијалистичкиот пристап може подоследно да разјасни многу навидум нерешливи во својата комплексност прашања поврзани со етничките идентитети.

Контрверзите околу македонската етничка припадност и македонскиот империјализам

Кога станува збор за Филип II и Александар, Хелените од една страна претставувале прва цел на нивниот империјализам, а од друга страна – главни соработници во понатамошното спроведување на империјалистичката експанзија. Исто-

¹¹ Hellanikos: Фрагмент - 4, F.

¹² Thucydides, *Historiai*, 2. 80. 5–6, 4. 124. 1, 4. 126. 3; H. S. Jones recognovit, *Thucydides Historiae*, том 2, Оксфорд, 1942. Херодот; „Историја“, 7. 130. 3; Thrasymakhos Kalkhedonios: Фрагмент - 2, H. H. Diels & W. Kranzeds., *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 1903—1975, дел 85, J. M. Hall, ‘Contested Ethnicities: Perceptions of Macedonia within Evolving Definition of Greek Identity’ стр. 160.

времето, Хелените пројавувале спротивставени реакции во однос на македонскиот империјализам: Во сите хеленски полиси се јавиле и промакедонски и антимакедонски странки, а сиот тогашен хеленски свет се поделил на промакедонски и антимакедонски полиси. Во тие околности, прашањето дали Македонците имаат хеленски идентитет или не се претворило во фокус на политичките дебати. Одредени сведоштва укажуваат на тоа дека односот на Хелените кон прашањето на македонскиот етнички идентитет бил во директна зависност од нивниот однос кон македонскиот империјализам.

Демостен е претставник на антимакедонските струи. Тој најусрдно настојувал да покрене едно сехеленско движење на отпор против Филип со Атина како центар. Според неговото гледиште, главната разлика на Филиповиот империјализам во однос на претходните империјализми на Атина и Спарта лежи во тоа што македонскиот крал нема хеленски идентитет: „Без разлика дали Хелените претрпеле некое зло од Лакедајмонците или од нас (Атињаните), сепак, сето тоа што доживеале ги снашло од вистински Хелени. Секој човек би можел да го смета тоа како кога син на негов сродник би сторил некоја белја сред поле, па иако таквиот заслужува да биде искаран и укорен, но, сепак, не може само затоа што сторил вакво нешто повеќе да не го сметаш за свој роднина и наследник. Но од друга страна, доколку некој роб или самозванец урниса или оштети нешто што не му припаѓа, жими Херакле, тогаш секој би се сложил дека тоа е страшно и одвратно. Ама, ете, има такви кои не мислат вака за Филип II и за сè она што тој го има сторено. Овој, пак, Филип не само што не е Хелен, ами не е ни сроден на Хелените, и згора на сè, не може да се каже ниту дека е барбарин кој доаѓа од добра земја, туку е клет Македонец (ὀλέθρου Μακεδόνος), а порано од Македонија дур и пристоен роб не можеше да се купи.“¹³ Овој пасус е само еден од многуте остри напади на Демостен против Филип. Со употребата на етнонимот „Μακεδών“ („Македонец“) во однос на Филип, тој става до знаење дека за него етничкиот идентитет на македонскиот кралски дом и нивните поданици е истовиден. Притоа, паралелно со нивното вклучување во категоријата „барбари“, Демостен ги доведува во врска поимите „барбарин“ и „роб“. Ваквото поврзување од страна на древните Хелени претставува стереотип за „барбарите“ и се должи на употребата на културни критериуми за дефинирање на хеленскиот идентитет. Горенаведеното поимање на нештата без сомнение е во склад со пристапот на Хал. Меѓутоа, Демостен не се ограничува само на употребата на културни критериу-

¹³ Демостен, „Трета Филипка“. (Demosthenes, *Kata Philippou III*), 30-31.

ми. Тој исто така во голема мера се ползува и со старите етничко-родословни критериуми за да го негира од Филипа присвојуваното хеленско потекло, сè со цел да ја оспори легитимноста на Филиповиот империјализам во Хелада.

Наспроти него, антиперсиски настроениот панхеленист Исократ здушно го брани самопрокламираното хеленско потекло на македонскиот кралски дом. Следствено, Филип е долгоочекуваниот владетел, кој ќе ги исполни неговите очекувања. Тој го нарекува Филип – „еден од потомците на Херакле“, та нему му се обраќа – „Аргос е твојата татковина“, и – „ти гледаш на цела Хелада како на своја татковина, токму како и твојот предок“. ¹⁴ Врз основа, пак, на овие ставови, ние исто така можеме да го прифатиме и гледиштето на Хал за Исократ како човек кој се ползува со етничко-родословни критериуми со цел да ја промовира позицијата на Филип. Меѓутоа, работите не се толку едноставни. Постојат сведоштва кои ни покажуваат дека Исократ, кога го афирмира хеленскиот идентитет на Филип, користи и културни критериуми: „Не дека не ми е познато оти многумина Хелени ја сметаат моќта на персискиот голем крал за непобедлива; но доколку тие се на мислење дека таа довлекана и собрана толпа подвластени како робови на еден барбарин од низок род не може да биде строшена од еден опитен во воените дела Хелен, кој се бори со слободна умисла, тогаш таквите навистина се достоини за чудење.“ ¹⁵ Овде може да се забележи честопати од страна на современите луѓе употребуваното етикетање – „ориентален деспотизам“, кое се пројавува во сопоставувањето – владетел и робови. Токму ова сопоставување Хелените си го замислувале како најважна особеност на „барбарскиот“ характер. Унизувањето на персискиот крал од страна на Исократ многу потсетува на сличното унизување на Филип од страна на Демостен. Според Исократ, еден „Хелен“ кој ја брани слободата, то ест Филип, е антитеза на персискиот голем крал, тој „барбарин од низок род“, кој со царско властодржие владее со своите поданици небаре се робови. Според гледиштето, пак, на Демостен, Атина е бранителка на хеленската слобода, додека Филип ја игра улогата на персискиот голем крал. ¹⁶ При определувањето на хеленскиот идентитет, и Исократ и Демостен се ползуваат со етничко-родословни критериуми, но обајцата едновременно го потенцираат и сопоставувањето „Хелени – барбари“ базирано врз културни критериуми.

¹⁴ Исократ: „Филип“. (Isokrates, *Philippos*), 76.32.127; 5. 33–36, 77, 112–114.

¹⁵ Исократ: „Филип“. (Isokrates, *Philippos*), 139.

¹⁶ Демостен: „Втора Филипика“ (*Kata Philippon II*), 25; (*Peri ton en Kherrhonesoi*), 41-.

Но зошто, доколку двајцата употребувале истоветни критериуми во однос на прашањето за етничката припадност на Филип, тие успеале да дојдат до сосем спротивни заклучоци? Тоа е така затоа што нивниот однос кон македонскиот империјализам бил спротивен. Признавањето на хеленскиот идентитет на македонскиот кралски двор одел рака под рака со промакедонско настроение, додека негирањето на нивниот хеленски идентитет е во врска со антимакедонски политички ставови. Ваквата поврзаност може уште подобро да се види во случајот на менувањето на политичките ставови кај Ајсхин. Ајсхин најпрвин припаѓа на антимакедонската странка, но кога во 346 г. п.н.е. заминува во дипломатска мисија во Македонија, тој станува приврзаник на промакедонската странка. Во 343 г. п.н.е., неговиот политички противник Демостен го обвинува за примање поткуп од Филип, односно за предавство на државата, при што ја споменува и промената на неговите ставови околу Филип: „Кога порано тој говореше на агората, велеше дека е прв меѓу Атињаните кој ги препознал лошите намери на Филип кон Хелените и неговото коварно заведување на аркадските водачи... Тој во тоа време ве убедуваше вас (Атињани) да испратите пратеници по сите хеленски места, да отидат при оние што имаат намера да војуваат со Филип, та да се соберат сите во Атина за да се посоветуваат околу таа војна.“¹⁷ Ајсхин многупати на агората го има наречено Филип „барбарин“ и „злосторник“.¹⁸ Но откако самиот заминал во Македонија, та лично се видел со непријателот на Хелените, тој вели: „... Жими Херакле! Овој Филип е најхеленски (Ελληνικότατος) маж од сите, ненадминлив во речитоста, најдобар пријател на Атињаните. Но во нашиот град има и такви луѓе, кои се толку недоветни и тврдоглави, дотаму што бесрамно него го навредуваат, нарекувајќи го – барбарин.“¹⁹ „Ελληνικότατος“ (номинатив) е суперлатив на придавката „Ελληνικός“ (хеленски), кој би го превеле како „најхеленски“ или „најобдарен со хеленски карактер“. Колку ли оваа придавка во суперлатив е далеку од еден прост „Хелен“, уште повеќе, пак, од „барбарин“!? Реченицата – „...во нашиот град има и такви луѓе, кои се толку недоветни и тврдоглави, дотаму што бесрамно него го навредуваат, нарекувајќи го – барбарин“ ни сведочи дека ословувањето на Филип како „барбарин“ било распространето меѓу припадниците на антимакедонската странка, но истовремено се сугерира дека тој став е

¹⁷ Демостен: „За пратеништвото“ (*Peri tes parapresbeias*), 9-10; Ајсхин: „За Пратеништвото“ (*Aeschines, Peri tes parapresbeias*), 79.

¹⁸ Демостен: „За пратеништвото“ 305.

¹⁹ Демостен: „За пратеништвото“, 308; Ајсхин: „За пратеништвото“ (*Aeschines, Peri tes parapresbeias*), 79. 41-43, 47-48.

неспоив со гледиштето на промакеодонската струја. Така, промената на стојалиштето на Ајсхин во врска со етничката припадност на Филип се случува едновременно со напуштањето на антимакедонскиот табор и последователното прифаќање на политичките ставови на промакедонската странка.

Сепак, за разлика од шовинистот Исократ и неговата идеја за сехеленска воена експедиција, промакедонски настроениот Ајсхин единствено за што се залага е во содејство со Филип да се воспостави заеднички мир меѓу Хелените.²⁰ Меѓутоа, во однос на промовирањето на македонскиот империјализам во постојната ситуација обајцата се на исто гледиште. Се разбира, тоа не значи дека овој империјализам го прифатиле без никаква резерва. Тие го повикуваат Филип во хеленски дух да ги доведе во ред хеленските работи.²¹ Од него очекувале да се однесува хумано, зашто взаемната човечност ја сметале за општ хеленски обичај и морално начело.²² Од гледна точка на обајцата, доколку Филип на овој начин успее да се покаже и со тоа да си ја потврди хеленската припадност, тогаш и неговиот империјализам би се здобил со поширок легитимитет во хеленскиот свет.

Двојниот етнички идентитет на македонскиот кралски дом

Филип постојано бил соочен со една потенцијално дестабилизирачка ситуација. Имено, Македонците и Хелените имале значителни разлики во начинот на живот. Најосновно, Македонците не живееле организирани во полиси како Хелените, туку биле поданици на монарх. Според мнението на Хелените од класичната епоха, монархиската власт честопати се сметала за признак на барбарски статус. Исократ не можел, а да не биде свесен за овој неповолен чинител, бидејќи тоа значело дека токму кога македонскиот кралски дом настојувал на сопствената хеленска припадност, широките маси на Македонци би се нашле исклучени од припадноста кон хеленската заедница. Родословната традиција за ајолското потекло на Македонците, која настанала кон крајот на V-от век п.н.е. очигледно не повлијаела врз него. Следствено, тој вака се изразува за основачот на македонската владетелска династија,

²⁰ Ајсхин: „За Пратеништвото“ (Aeschines, *Peri tes parapresbeias*), 79. Ајсхин: „Против Ктесифонт“ (Kata Ktesiphonton), 71.

²¹ Ајсхин: „За Пратеништвото“ (Aeschines, *Peri tes parapresbeias*), 114–118; Исократ: „Филип“ (Isokrates, *Philippos*), 16, 80, 140, 68, 114, 116.

²² Тукидид: „Пелопонеската Војна“, 4. 97. 2–3. Плутарх: „Перикле“ (Ploutarkhos, *Perikles*), 29. 4.

Пердика I: „Тој воопшто не се обидел да се востанови на хеленска почва, туку се сосредоточил да се здобие со кралска власт во Македонија, зашто му беше познато дека Хелените не се навикнати да бидат владеени од кралеви, а, пак, другите луѓе (τοὺς δ’ ἄλλους), на кои им недостасува ова право, не се во состојба добро да живеат. Оттука, бидејќи самиот тој ова го знаеше, неговата кралска власт многу се разликуваше од онаа на останатите. Имено, единствено тој меѓу Хелените сметал дека кралувањето над сонародници не е сосем во ред, та само тој беше во состојба да ги избегне опасностите поврзани со кралскиот облик на владеење.“²³ Исократ тука го употребува неутралниот израз „други луѓе“ наместо традиционалниот – „барбари“ за да ги опише оние што не се Хелени. Тој, сосем очигледно, намерно одбегнува да се послужи со изразот „барбари“ за да ги означи Македонците, иако имплицитно тоа се подразбира. Зошто Исократ вака постапува? Секако, од таа причина што сè што е таму искажано, било напишано за Филип, еден македонски крал, да го види.

Притоа, имаме еден неоспорен факт: Македонските кралеви, без разлика дали самите се сметале за Хелени или и другите ги сметале за такви, тие, сепак, се кралеви на Македонците. Но што е уште поважно, тие самите, исто како и нивните поданици, се сметале за Македонци. На натписот, на којшто е забележан договорот помеѓу Хелените обединети во Коринтскиот Сојуз и Филип, Филип е ословен како „Φίλιππος Μακεδόνα“, односно, „Филип Македонецот“.²⁴ Со оглед на тоа дека договорот е потпишан од обете страни, тоа значи дека и самиот тој, а исто и Хелените, потврдуваат дека тој е припадник на Македонците. Аријан, пак, го опишува овој договор како потпишан „со Македонците“.²⁵

Слична ситуација гледаме и во историските записи за исклучувањето на Фокиѓаните од Делфиската Амфиктионија. Диодор говори дека Фокиѓаните го отстапиле своето право на два гласа во корист на „Филип и неговите потомци“.²⁶ Павсанија, пак, напоменува дека овие два гласа им биле отстапени на „Македонците“.²⁷ А Демостен вели: „Оние, коишто припаѓаа на амфиктонијата се најдоа исклучени од неа и отфрлени, додека тие што порано не беа членови на амфиктонијата – Македонците и барбарите, сега со употреба на сила се намет-

²³ Исократ: „Филип“: 107-108.

²⁴ M. N. Tod, *A Selection of Greek Historical Inscriptions*, том 2, Оксфорд, 1950, стр. 177, ред 5.

²⁵ Arrianus, *Alexandrou Anabasis*, 3. 24. 5.

²⁶ Diodoros Sikeliotes, *Bibliothēke historike*, 16. 60. 1.

²⁷ Pausanias, *Hellados Periegesis*, 10. 3. 3, 8. 2.

наа да бидат нејзини членови.²⁸ Хамонд е на мислење дека Павсанија е најпрецизен кога го употребува зборот „Македонци“, зашто сите 12 членки на амфиктонијата се наведени како племиња („ἔθνη“, то ест, „етнички групи“). Изразот на Демостен, исто така, го прецизира ова.²⁹

Навистина, во античките извори често може да се забележи поистоветувањето на македонскиот кралски дом и Македонците. „Историјата“ на Диодор во својата 16-та книга, кога ја опишува експанзијата на Македонците, истовремено говори за експанзијата на „Филип“, а слично и во 17-та книга, кога се раскажува за освојувањата на Александар, честопати тие се опишани како освојувања на „Македонците“. За разлика од него, Аријан во „Александровата Анабаса“ повеќе е навикнат да ги опишува овие походи со името на Александар. Ваквото поистоветување станува можно оттаму што во македонското монархиско уредување кралот е суверен на државата и ги претставува Македонците. Штом тоа е така, речиси и да не е важно дали Фокиѓаните им ги отстапиле своите два гласа на „Филип и неговите потомци“ или на „Македонците“. Она што е битно е дека оттука гледаме како македонскиот кралски дом и нивните поданици подеднакво се ползуваат со македонската етничка припадност. На тој начин, македонскиот кралски дом има еден вид двоен етнички идентитет – македонски и хеленски.

Трихотомијата: Хелени, Македонци, барбари

Со оглед на тоа што Филип исто така е Македонец, доколку Исократ јасно ги определува Македонците како „барбари“, во тој случај следи дека и Филип е вклучен во редот на барбарите. Но од друга страна, да се одбере еден барбарин да предводи сехеленски воен поход против барбарите, за којшто толку се има залагано самиот Исократ, без разлика на сè, е крајно смешно и бесмислено! Ваквиот заклучок е многу прост и логичен. Меѓутоа, во позадината на оваа едноставна логика се крие една сложена и напната спрега во рамките на двојниот етнички идентитет на македонскиот кралски дом, која честопати може да предизвика конфликт помеѓу македонскиот и хеленскиот идентитет. Исократ не можел, а да не биде свесен за тоа. Кога тој го сумира својот предлог кон Филип, на Македонците им дава статус помеѓу Хелени и барбари: „Значи, да го повториме она што беше кажано, за во куси црти да го согледаш најважното во мојот совет. Тоа што го кажувам е дека

²⁸ Демостен: „За Пратеништвото“, 19, 37.

²⁹ N. G. Hammond, *Philip of Macedon*, Лондон, 1994, стр. 94.

ти треба кон Хелените да се однесуваш со благодет, со Македонците да кралуваш, а единствено со барбарите да господариш (ἀρχεῖν). Доколку можеш вака да постапуваш, сите луѓе ќе те ценат: Поради твоето благо поведење кон нив, Хелените ќе те ценат; ако со кралска власт, а не со самозванство ги управуваш Македонците, и тие ќе те ценат; доколку, пак, инородците (τὸ δὲ τῶν ἄλλων γένος) благодарение на тебе се ослободат од барбарската властодржие, та бидат под хеленска управа, и тие ќе те ценат.³⁰ Традиционалната дихотомија „Хелени - барбари“ лежела во коренот на конфликтот помеѓу двата идентитети на Филип. Исократ, наспроти тоа, предлага една трихотомија „Хелени – Македонци - барбари“. На тој начин, Македонците се ослободуваат од понижувачкиот назив – „барбари“, та со тоа е отстранета потенцијалната закана, која македонскиот идентитет би претставувала за легитимитетот на Филип како хегемон на Хелените. Притоа, крајната цел на Исократ не се сведува само на прифаќање на македонскиот империјализам, туку тој се надева дека Филип, предводејќи ги Хелените против таканаречените „барбари“ и „инородци“, ќе го спроведе над нив својот империјализам (зборот „ἀρχεῖν“ на тоа јасно посочува). Овде употребеното „инородци“ (τῶν ἄλλων) не треба сосем да се поистоветува со претходно спомнатиот израз „другите луѓе“ (τοὺς ἄλλους) во неговото обраќање кон Филип (107-108): Таму „другите луѓе“ се Македонците сопоставени на Хелените, додека во овој случај „инородци“ се однесува на „барбарите“ и не ги опфаќа Македонците. Во различните контексти на дихотомијата и трихотомијата на различен начин е конструиран „другиот“: Во дихотомниот пристап, односот „јас - другиот“ е претставен со сопоставувањето „Хелени – барбари (другите луѓе)“, додека во трихотомниот пристап овој однос е „Хелени и Македонци – варвари (другите луѓе, инородци)“. Така, трихотомното решение им овозможува на Македонците да бидат групирани во ист табор со Хелените и да споделуваат заеднички „друг“.

Во тогашната политичка ситуација трихотомниот пристап нашол многустрана употреба. Плутарх зборува како Александар бил наведуван од Хефајстион да го прилагодува „начинот на живот“ (во насока на она што ние сега би го нарекле – „ориентализам“), додека Кратер му предлага „да ги чува татковите обичаи“. Александар се ползувал со првиот метод за управување со „барбарските“ работи, додека вториот нашол примена во однос на Хелените и Македонците.³¹ Алек-

³⁰ Исократ: „Филип“, 154. „τὸ τῶν ἄλλων γένος“ означува „од инаков род“.

³¹ Плутарх: „Александар“, 47, 5.

сандровиот трихотомен пристап ја потцртувал културната блискост помеѓу Хелените и Македонците. Од културен аспект, Хелените се патрони на Македонците, при што Македонците и Хелените споделуваат заедничка хеленска култура. Од друга страна, „ориенталистичкиот“ пристап е во цел на спроведување на власта над источните земји и е со многу практична намена. Спомнатиот трихотомен метод како средство за оформување на политика е втемелен во обмислена синтеза на елементите на етничкиот и културниот идентитет со реалноста на империјализмот.

Единствените, кои директно ги нарекувале Македонците „барбари“ се само некои антимакедонски настроени оратори, додека ползувањето со трихотомното определување „Хелени“, „Македонци“ и „барбари“ почесто се среќава во релевантните документи. Најважните историски записи за Александар се оние напишани од Аријан, Диодор, Плутарх, Квинт Куртиј и Јустин, и таму се гледаат многу примери за горенаведеното.³² Згора на сè, има случаи кога изворите ги испуштаат „Хелените“, та говорат само за „Македонците“ и „барбарите“. Во 17-та книга од Диодор има многу вакви примери.³³ Сопоставувањето „Македонци - барбари“ претставува логичен развој на трихотомниот пристап, при што е прилагоден традиционалниот дихотомен концепт „Хелени – барбари“.

Помеѓу хеленскиот и македонскиот идентитет

Трихотомијата, за којашто говоревме, укажува на тоа дека Хелените и Македонците биле согледувани како две различни етнички групи. Борза од аспект на граматичката логика доаѓа до истото гледиште. Тој ги има анализирано делата на Аријан, Плутарх, Диодор, Квинт Куртиј и Јустин во однос на нивната употреба на етнонимите „Хелени“ и „Македонци“ и утврдува дека овие антички автори никогаш не се ползуваат

³² Примерите не се сите до еден наведени: Аријан: „Александровата Анабаса“, 2. 7. 4–5, 4. 11. 8–9; Диодор: „Александар“, 17. 3. 1–5, 14. 1–2, 98. 5–99. 6; Плутарх: „Животопис на Александар“, 11. 1–3, 47. 5, 50. 4–51–6; Плутарх: „За Среќата и Доблеста на Александар“, (Ploutarkhos, *Peri tes Alexandrou tykhes e arêtes*), 329e - 330a; Квинт Куртиј: „Историја на Александар Велики Македонски“ (Quintus Curtius, *Historiae Alexandri Magni Macedonis*), 3. 9. 2–3, 4. 1. 10–11, 4. 1. 35–40, 5. 7. 3–12, 8. 3. 10–15; Јустин: „Збирка на Историите за Филип“ *Epitoma Historiarum Philippicarum*), 11. 1–2, E. Chambry et M. L. Thély - Chambry, eds., *Justin, Abrégé des Histoires Philippiques de Trogue Pompée et Prologues de Trogue Pompée*), дел 1, Париз, 1936.

³³ Диодор: „Александар“, 17. 19. 1–3, 20. 1–3, 22. 484. 1–4, 85. 5–7, 108. 1–3, 115. 4.

со изразот „Македонците и останатите Хелени“, додека наспроти тоа доста често кај нив се среќаваат фрази од типот – „Македонците и Хелените“, „Македонија и Хелада“ итн, а од друга страна, формулациите како – „Тесалците и останатите Хелени“, „Атињаните и другите Хелени“ се исто така вообичаени. Неговиот заклучок е дека луѓето од древниот свет во времето на Александар ги сметале Хелените и Македонците за различни етнички групи.³⁴

Меѓутоа, Борза има откриено и еден исклучок. Во записот на Аријан, кога Александар одговара на писмото на Дариј, тој му вели: „Твоите предци имаат дојдено со војска во ‘Макеδονίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα’, вршејќи злодела против нас без ние претходно да ви имаме сторено ништо лошо. Откако јас бев назначен за предводник на Хелените, моја намера е да се одмаздам за злосторствата сторени од Персијците, та затоа се упатив во Азија.“³⁵ Наведениот од страна на Борза исклучок „Макеδονίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα“ обично се пренесува како „Македонија и останатата Хелада“. Борза, пак, оваа фраза ја разбира како – „Македонија, а покрај неа и Хелада“ (Борза: „Macedonia and Greece besides“). Но ова е едно неконвенционално исчитување. Сепак, етничкиот идентитет понекогаш може да пројавува и флексибилност. Идентитетот на една етничка група често се повикува на врската помеѓу специфичен предок (обично митолошки и нереален) и специфична татковина (реална или замислена), на тој начин предокот и татковината стануваат важен признак на етничкиот идентитет. Кога станува збор за македонскиот кралски дом, во однос на нивниот хеленски идентитет како предок се јавува еден Хелен, а замислената татковина е Хелада; во однос, пак, на нивниот македонски идентитет, Македонија им е реалната татковина. Овој двоен етнички идентитет е предуслов за Александар обете татковини да ги обедини во една. Згора, спомнатото писмо претставува манифест против Персијците, но Македонија во времето на хеленско-персиските војни е сојузник на Персија, така што постоел мотив тоа да се прикрие, и овој чинител воопшто не смееме да го пренебрегнеме. Следствено, прикажувањето на Македонија како дел од Хелада е една вешто употребена реторичка стратегија во таа насока.

Филип и Александар често се ползувале со декларативен панхеленизам како тактика за потенцирање на својот хе-

³⁴ E. N. Borza, ‘Greeks and Macedonians in the age of Alexander: the source traditions’, R. W. Wallace & E. M. Harris, eds., *Transition to Empire*, 1996, стр. 122–139.

³⁵ Аријан: „Александровата Анабаса“, 2. 14. 4.

ленски идентитет. Така, кога Флауер дискутира за панхеленизмот на Александар, тој истакнува: „Впрочем, колку повеќе луѓето бараат сведоштва за неговиот панхеленизам, толку повеќе и наоѓаат“.³⁶ Филип и Александар како оправдување за воениот поход против Персија ја прокламираат одмаздата за претходните персиски инвазии, а освен тоа го спомнуваат и ослободувањето на малоазиските Хелени од персиска власт.³⁷ Овие оправдувања се сосема истоветни на оние понудени од спартанскиот крал Агесилај во 396 п.н.е. при неговата воена експедиција во Азија.³⁸ Македонските кралеви го следеле таквиот панхеленистички дискурс, и овој вид декларации суштински подразбирале империјалистички тенденции. Ваквиот манипулативен однос кон хеленскиот идентитет воедно претставувал и реконструкција на истиот тој идентитет. На овој начин, македонскиот империјализам довел до зацврстување на хеленскиот идентитет на македонскиот кралски дом.

Македонскиот и хеленскиот идентитет не биле секогаш добро координирани. Една серија историски извори ни ја разоткриваат напнатата спрега помеѓу овие два идентитети. Еве, ќе цитираме само два случаи со цел да го илустрираме ова. Во првиот се говори за борба помеѓу еден Македонец и Атињанин. Диодор раскажува како еден Македонец по име Кораг (Κόραγος) го предизвикал на борба Атињанинот Диоксип (Διόξιπλος). Во текот на борбата, Македонците и Александар го поддржувале Кораг, бидејќи сите тие биле „сонародници“ (ὁμοεθνῶν); Хелените, пак, го поддржувале Диоксип. На крај, овој вториот излегол како победник во двобојот. Александар бил разгневен поради поразот на Македонецот, дотаму што веднаш го напуштил местото каде се одвивала борбата. Кога, пак, Диоксип го напуштал мегданот, неговите соплеменници (ὁμοφύλων) го овенчале со победнички венец, „зашто сите Хелени ги удостоил со заедничка слава“. После тој настан, Александар постојано го држел на заб Диоксип, а и некои Македонци нашле повод да го оклеветат. На крај, Диоксип понижен се самоубил.³⁹ Според искажувањето, пак, на Квинт Куртиј, оној Македонец се викал Каратас (Καρράτας), а Диоксип, освен бодрењето на Хелените, ја уживал и поддршката на барбарите во состав на армијата. Поразот на првиот, не са-

³⁶ M. Flower, “Alexander the Great and Panhellenism”, A. B. Bosworth & E. J. Baynham, eds., *Alexander the Great in Fact and Fiction*, Оксфорд, 2000, стр. 93–135.

³⁷ Диодор: „Историја“, 16. 89, 16. 91. 2, 17. 24. 1. Аријан: „Александровата Анабаса“, 2. 14; Iustinus: *Epitoma Historiarum Philippicarum*, 11. 5. 6; Полибиј: „Историја“, 3. 6.

³⁸ Xenophon, *Agasilaos*, 1. 8–10; *Hellenika*, 3. 4. 5.

³⁹ Диодор: „Историја“, 17. 100. 1–106. 6.

мо што ги погодила Македонците, туку и го онерасположила лично Александар. Од причина што на мегданот имало и мноштво барбари, Александар бил особено повреден од тоа што „прочуената храброст на Македонците“ била изложена на потсмев.⁴⁰

Во овој случај Александар доста силно го пројавил својот македонски идентитет, а не покажал ни трага од својот хеленски идентитет. Во кажувањето на Диодор, употребените изрази, кои пренесуваат „сонародништво“, имаат улога на потенцирање на впечатокот за противположност меѓу овие два етнички идентитети. Квинт Куртиј се истакнува со описот на етничката интеракција на местото на настанот меѓу Хелените, Македонците и барбарите. Во конкретната ситуација, спротиставеното групирање не било вообичаеното, то ест, Хелените и Македонците наспроти барбарите, туку токму Хелените и Македонците се нашле на две различни страни. Притоа, барбарите имале улога на набљудувачи, што уште повеќе ја нагласило спротиставеноста на двата табора. Во очите на Хелените и барбарите „прочуената храброст на Македонците“ давала повод за угледот на Александар и неговите поданици, та претставувала видлив капитал содржан во македонскиот идентитет, кој во голема мера придонесувал за успехот на македонскиот империјализам.

Вториот пример е забележан од страна на Плутарх, и се однесува на смртта на Клејт. На една пијанка се пеела песна во која се исмејувале некои македонски полководци, коишто биле поразени од „варварите“. Ова предизвикало големо негодување кај постарите што присуствувале таму, но Александар не им обрнал внимание и продолжил да се весели, по што веќе пијаниот Клејт разгневно му се обратил: „Недопустиво е Македонците да бидат понижувани пред варвари и непријатели, зашто тие се многу подобри од оние, кои сега им се потсмеваат, иако претрпеле несреќа.“ Александар, пак, кажал дека тој – „со тоа што страховливоста ја нарекува несреќа сака себеси да се оправда.“ Во тој миг двајцата пламнале во бурна расправија. Во текот на кавгата Клејт извикал: „Благодарение на крвта и раните на Македонците ти возмогна вака да се возвеличиш.“ Александар од своја страна го обвинил: „Ти постојано подигаш смут меѓу Македонците“. Клејт на тоа му возвратил: „Оние што веќе умреле се среќни, зашто нè немаат видено нас Македонците како сме биени со медијска прачка и како за да се сретнеме со сопствениот крал треба да молиме Персијци.“ Тогаш Александар, обраќајќи се на двајца Хелени,

⁴⁰ Квинт Куртиј Руф: „Историја на Александар Велики Македонски“, 9. 7. 16–26.

рекол: „Не ли ви се чини дека Хелените се движат меѓу Македонците како полубогови меѓу животни?“ Клејт го замолил Александар – „откриено да каже сè што сака, или во спротивно да не кани на трпеза слободни луѓе со право на збор, туку нека си остане да живее заедно со барбари и робови, коишто ќе му го целиваат персискиот појас и белузлавата риза.“ Александар повеќе не можел да си ја заузда јароста, та најсетне „на македонски јазик“ гласно ја повикал стражата, и – „со тоа почнал голем метеж“. Клејт, пак, продолжил по старо, та изрецитирал еден стих од Еврипидовата трагедија „Андромаха“: „Ох, каков ли грозен обичај постои во Хелада! (стих 693)“ Александар потоа грабнал едно копје, па на место го убил Клејта.⁴¹

Овој драматичен конфликт е сосредоточен околу македонскиот идентитет. Александар тука маневрира со хеленскиот идентитет, македонскиот идентитет, па дури и со „барбарската“ другост за да се спротисти на Клејтовото величање на македонскиот идентитет. Клејт, пак, се ползува со темата на сопостувањето „Македонци - барбари“, на тој начин узурпирајќи ја изворната сопоставеност „Хелени - барбари“. Тој го цитира стихот од Еврипид за „грозниот обичај во Хелада“, којшто се однесува на случај кога после победата над непријателите, сета слава и чест за победата си ја приграбил полководецот, занемарувајќи го придонесот на војниците, кои ја биеле битката.⁴² Со употребата на овој пример од хеленска трагедија, Клејт сакал да обрне внимание на Александровото присвојување само за себеси на плодовите на македонскиот империјализам, а едновременно тежнеел и да го иронизира неговото гордеене со хеленскиот идентитет.

Но зошто помеѓу овие двајца луѓе настанала толку експлозивна расправија поврзана со македонскиот идентитет? Причините за тоа од една страна лежат во настојувањето на Клејт во рамките на империјата Македонците да имаат ексклузивно привилегиран статус, додека од друга страна Александар се стремел да го ограничи влијанието на Македонците во управувањето со империјата. Успешната експанзија на македонскиот империјализам довело до тоа Александар да не биде соочен само со македонски поданици, туку исто така и со Хелени и барбари во сè поголемата империја. Во околностите на една огромна империја, Александар се обидува да спроведе политика на рамнотежа меѓу Македонците, Хелените и барбарите со цел да оствари ефективна контрола над државата. Преголемото влијание на Македонците несомнено го

⁴¹ Плутарх: „Александар“, 50, 4-5.

⁴² Еврипид: „Андромаха“, 694–702.

загрозувало остварувањето на оваа рамнотежа. Оттука, јасен е мотивот за потиснување на македонскиот идентитет од страна на Александар.

Во епохата на Филип II и Александар реконструирањето на хеленскиот идентитет претставувал комплексен процес. Македонскиот империјализам тогаш се јавува како значаен елемент во рамките на средината, каде што се одвива овој процес на конструирање. Тој ја индуцирал поделбата на Хелените на промакедонска и антимакедонска струја. Овие две струи се нашле во судир околу прашањето на етничката припадност на Македонците и особено на македонскиот кралски дом. Антимакедонската странка го негирала самопрокламираниот хеленски идентитет на македонски кралски дом, додека промакедонската странка истиот го бранела.

Членовите на македонскиот кралски дом, следејќи ја традицијата отпочната уште од Александар I, за себе сметале дека се Хелени, но истовремено се сметале и за Македонци, на тој начин имајќи двоен етнички идентитет. И покрај тоа што хеленската припадност на македонскиот кралски дом во хеленскиот свет честопати била оспорувана, нивната македонска припадност била универзално прифатена. Од гледиште на промакедонската струја хеленскиот идентитет на македонскиот кралски дом претставувал фактор, кој го одвојувал него од сопствените поданици.

И Хелените и Македонците сметале дека претставуваат две различни етнички групи. Од гледна точка на Хелените, нехеленскиот идентитет се поистоветувал со барбарски статус, меѓутоа единствено припадниците на антимакедонските политички струи отворено ги нарекувале Македонците „барбари“. Во пракса, и Македонците и Хелените претпочитале да се ползуваат со трихотомијата „Хелени – Македонци - барбари“, наместо со традиционалната дихотомија „Хелени - барбари“.

Од стојалиште на Македонците и на оние Хелени, кои го прифатиле македонскиот империјализам, хеленскиот и македонскиот идентитет можеле да се хармонизираат за заедничко соочување со „барбарите“. Ова особено дошло до израз во контекст на соочувањето со Персијците и на источната империјалистичка експанзија. Благодарение, пак, на „старата кавга“ помеѓу Хелените и Персијците, инвазијата врз Персија се прикажувала како легитимна, а исто и благодарение на тоа што хеленската култура уживала несомнен престиж, хеленскиот идентитет често бил пренагласуван, но ова пренагласување вообичаено имало само декларативен карактер. Од по-

литички аспект, Македонците биле главен субјект на македонскиот империјализам, па затоа македонскиот идентитет и за македонскиот кралски дом и за пошироките маси луѓе сè уште имал реално значење. Следствено, сопоставувањето и конфликтот помеѓу овие два идентитети исто така бил неизбежен. Двојниот идентитет на македонските кралеви придонел тие да не се поистоветуваат до крај ниту со Македонците, ниту со Хелените. Во пракса, тие го користеле македонскиот идентитет за спротиставување на Хелените, а хеленскиот идентитет за ограничување на Македонците. Зад ваквиот камелеонски идентитет се криел крајниот мотив на спроведување на успешна империјалистичка политика.

Во контекст на македонскиот империјализам хеленскиот идентитет пројавил флексибилност, како и способност за трансформација и асимилација, пред сè, поради тоа што бил подложен на влијание од повеќестрани и разнородни дискурси. „Дали Македонците биле Хелени или не?“ – Ова прашање не дека не може да биде одговорено, но неговиот одговор нема да се содржи во изричита потврда или просто одрекување.

Во околностите на македонскиот империјализам структурата на хеленскиот идентитет пројавила комплексност, која ни става до знаење дека кога се истражуваат етнички групи, ние, пред сè, треба да бидеме свесни дека било која етничка група е условена од постоењето и на други етнички групи, та границите меѓу различните етнички групи се содржат во самознанието, то ест, идентитетот на секоја поединечна етничка група. Меѓутоа, понекогаш границите меѓу етничките групи воопшто не се јасни, туку се матни, па дури и еластични, осцилирачки и противречни. Таквите динамични граници меѓу етничките групи ги следат историските и општествените околности, та се зависни од различни дискурси за своето исцртување. Честопати етничките групи се согледуваат како „замислени заедници“, но само таквите „замислени заедници“ може да бидат и реални заедници, при што „меѓите“ на таквите заедници се менуваат првенствено во човечките „замисли“.

Превод од кинески: Игор Радев

SUMMARY

Greek Identity in Macedonian Imperialism

Conventionally scholars have often been attempting to prove the Macedonians to be Greeks or not by examining such ‘objective’ features as their language, religion, or culture. Such ‘essentialist’ or ‘primordialist’ approaches to

their ethnicity or ethnic identity are being challenged. In recent studies in Greek and Macedonian ethnicities are already introduced ‘instrumentalist’ or ‘circumstantialist’ theories, which indicate that ethnic identity is what is socially, subjectively, and discursively constructed in certain historical situations; that ‘objective’ features do not ultimately define an ethnic group but only form symbols or indices that can be manipulated in the construction of ethnicity. J. M. Hall has sagaciously observed how the ethnicity of the Macedonians was contested because of evolving definition of Greek identity. Another factor, however, perhaps needs to be alike noticed: Macedonian imperialism also constituted a considerably operative part of the circumstances of the construction of Greek identity.

In the age of Philip II and Alexander the Great, Greek identity was complicatedly constructed. In politics Macedonian imperialism made the Greeks largely split up into anti-Macedonians and pro-Macedonians. Both parties diverged from each other on the ethnicity of the Macedonians, especially of the Macedonian royal family, whose alleged Greek identity since the age of Alexander I was denied by anti-Macedonians but was defended by pro-Macedonians. The influential Athenian politician Demosthenes, being an obstinate representative of the anti-Macedonian stance, was not restricted to employing cultural definitional criteria of Greekness—as Hall has proposed—when he denounced Philip as barbarian: he would rather resort to ethnic criteria, which Hall considers older, in negating Philip as being of Greek stock with a view to illegitimizing Macedonian imperialism towards Greece.

While urging Philip to lead a crusade against Persia, Isocrates, a persistent Panhellenist, spared no pains to eulogize the Greek descent claimed by the Macedonian royal house. On this point, it is reasonable to accept Hall’s argument that Isocrates attempted to defend Philip on ethnic criteria by retreating to a now-outmoded genealogical definition of Hellenic identity. Nevertheless the case does not seem so simple. Isocrates also applied cultural criteria to identifying Philip as Greek. In Isocrates’ discourse, Philip as a ‘Greek man’ and champion of freedom was placed in a position opposite to the Persian King as an ‘ill-bred barbarian person’ and autocrat seeking imperialism and slavery, which is included in what modern scholars often label as ‘Oriental despotism.’

The reason why Isocrates and Demosthenes diverged on Philip’s ethnicity using the same definitional criteria lies in their different attitudes towards Macedonian imperialism. The recognition of the Greek identity claimed by the Macedonian royal house was connected with pro-Macedonian attitudes, while the denial of it was linked to an anti-Macedonian stance. This is attested in Aeschines’ shift from regarding Philip as barbarian to extolling his Greekness in consequence of his conversion into the pro-Macedonian sect after returning from his embassy to Macedonia in 346, before which he had taken an anti-Macedonian position as Demosthenes always did. Two orators came to become rivals in politics at Athens.

The Macedonian royal house identified themselves as Greeks and Macedonians and therefore possessed a dual ethnic identity. Whether acknowledging the ruling family’s Greek identification or not, Greeks universally recognized their Macedonian identity. In the peace of the Corinthian League in 338/7 B.C. Philip was addressed as ‘Philip the Macedonian,’ which ethnonym indicates that he identified himself as one of the Macedonians and meanwhile was also thus identified by the Greeks, since the agreement was made by both sides. But for pro-Macedonians, Greek identity made the Macedonian royal family separated from their subjects, the Macedonian population.

Both Greeks and Macedonians thought that they were different ethnic groups. The expression ‘the Macedonians and the other Greeks’ never appeared in the age of Philip II and Alexander the Great. They were usually referred to as ‘the Greeks and the Macedonians’ or ‘Greeks and Macedonians,’ whereas such phrases as ‘the Thessalians and the other Greeks’ and ‘the Athenians and the other Greeks’ were formulae.

Notwithstanding the stereotyped conception of categorizing mankind into Greeks and barbarians, namely non-Greeks, only anti-Macedonian party definitely referred to the Macedonians as barbarians. In practice both Greeks and Macedonians would rather apply the Greek-Macedonian-barbarian trichotomy than the above-mentioned dichotomy.

Greek identity and Macedonian identity could be discursively combined against the barbarians, particularly in contexts pertaining to imperialist expansion and rule over the East. Greek identity was often emphasized, since the Greeks’ feud with the Persians could be appropriated to justify invading Persia and Greek culture was endowed with a superior reputation. But the emphasis possessed a considerably propagandistic nature. In political practice, Macedonian identity was of more utilitarian significance whether for the Macedonian population or for the Macedonian royal family. Between two identities, therefore, inevitably emerged a tense, which Alexander the Great faced more than once.

Dual ethnicity made the Macedonian kings be not totally the same as the Macedonians and be somehow differentiated from the Greeks. The special ethnic status was in turn advantageous for the king to cope with troubles that the tense between two identities brought about; it facilitated Alexander both to wield Macedonian identity against the Greeks and to curb the Macedonians by resorting to Greek identity. Behind his chameleon-like identity politics was hidden a motive of seeking for the greatest success in imperialism.

In the Macedonian imperialistic circumstances, Greek identity displayed flexibility, mutability, and permeability. Its construction was manipulated by different parties by means of diverse discourses. The question ‘Was the Macedonians Greeks?’ is not unanswerable, but its answer will never simply be ‘Yes’ or ‘No.’